

جمهوری اسلامی ایران
وزارت آموزش و پرورش
دفتر آموزش و پرورش عشایر کشور

مجموعه بازیهای بومی - محلی عشایر ایران

به کوشش:

دکتر لطفاله عباسی

عباسی، لطف‌اله، ۱۳۴۲ -

مجموعه بازیهای بومی - محلی عشایری / به کوشش لطف‌اله عباسی؛ همکاران صداقت وفادار، مریم حیدری‌فر.
— تهران: کیا، ۱۳۸۴.
۱۸۲ ص: مصور.

ISBN 964 - 8256 - 75 - 6

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیپا.

۱. ایلات و عشایر -- ایران -- بازیها. الف. وفادار، صداقت. ب. حیدری‌فر، مریم. ج. عنوان.
GV ۶۵۷/ع۱۵م۳ ۷۹۶/۰۹۵۵

کتابخانه ملی ایران

۲۶۹۳۵ - ۸۳م

نام کتاب: مجموعه بازیهای بومی، محلی عشایر ایران

به کوشش: دکتر لطف‌اله عباسی

ناشر: انتشارات کیا

نوبت چاپ: اول سال ۱۳۸۴

شمارگان: ۲۱۰۰ نسخه

چاپ: سبزآرنگ

نظارت بر چاپ: خدمات صحیفه

قیمت: رایگان برای مدارس عشایری

شابک: ۹۶۴ - ۸۲۵۶ - ۷۵ - ۶ ISBN - 964 - 8256 - 75 - 6

آدرس: تهران - خیابان سپهبد قرنی - نبش سمیه - وزارت آموزش و پرورش - ساختمان زنده‌یاد علاقه‌مندان

طبقه پنجم - دفتر آموزش و پرورش عشایر کشور - تلفن: ۸۸۸۴۹۶۹۰

بازی یکی از عوامل طبیعی رشد و فعالیتی ضروری، جدی و اجتناب‌ناپذیر برای تربیت و رشد کودک به شمار می‌رود. به طوری که از نخستین روزهای زندگی کسب هر نوع مهارت حرکتی و هماهنگی بین واکنش‌های مغزی و بدنی نوزاد با اجرای حرکاتی مانند لمس کردن، چنگ زدن، مشاهده کردن، جنبیدن، دریافتن و پرتاب کردن سازمان می‌یابد. بعدها همین شیوه اساس یادگیری ارزش‌ها و مهارت‌های اجتماعی می‌شود و گروه‌هایی که بچه‌ها در کوچه و محله برای انجام بازی تشکیل می‌دهند، احتمالاً مهمترین تأثیرات تربیتی را برای کسب تجارب آنان بر جای می‌گذارند.

بازی‌ها از تنوع زیادی برخوردارند زیرا که هر بازی خصوصیات و حالت خاص خود را دارد، اما ویژگی همه آنها ایجاد نشاط و تحرک برای بازی‌کنان است و این امر عامل مهمی برای اجرا و ترویج بازیها به حساب می‌آید و چون انجام اکثر بازیها همراه با تبلور خصوصیت رقابتی و باورها می‌باشد، بنابراین می‌تواند در ایجاد روحیه‌ای مقاوم و مستحکم در کودکان نیز نقش بسزایی ایفا نماید. همچنین در بین هر قوم و ملتی با توجه به شرایط اقلیمی و فرهنگی و مقتضیات محیطی انواع خاصی از حرکات و بازی‌ها و مراسم رواج دارد که انجام آنها و رعایت مقررات مربوط به هر یک از آنها می‌تواند منشأ اثری برای انتقال باورها و آداب یک قوم به نسل بعد باشد. بنابراین بازی علاوه بر ارضاء نیازهای جسمی، ذهنی و عاطفی کودک، همسوئی او با باورهای اجتماعی را نیز در پی دارد. به همین علت جوامع به ترویج بازی‌های بومی و سستی خود بسیار راغب هستند. نکته بسیار مهم در انجام بازی‌های بومی آنست که جوامع محلی و عشایری نیز با اشاعه این بازی‌ها و فراگیری آن توسط فرزندان خویش تلاش می‌کنند هویت ملی و محلی و میراث فرهنگی خود را حفظ نمایند. می‌توان گفت اجرای بازی‌های بومی و محلی عامل مؤثری در انتقال فرهنگ غنی عشایری از نسلی به نسل دیگر محسوب می‌شود.

لذا در چارچوب برنامه جامع مدیر کل، دفتر آموزش و پرورش عشایر کشور با این اعتقاد که هر بازی علاوه بر ایجاد و تقویت آمادگی جسمانی و عاطفی لازم آموزش‌های خاصی را نیز برای هر کودک به همراه دارد که ریشه‌های اصلی آن را فراگیری فرهنگی و باورهای منطقه‌ای و محلی تشکیل می‌دهند، با فراخوان ملی، از کلیه استانهای عشایری درخواست کرد تا بر اساس فرصت مورد نظر بازیهای رایج مناطق عشایری را ارسال نمایند. خوشبختانه این امر با استقبال خوبی روبه‌رو گردید که لازم است در این زمینه از رؤسا و کارشناسان آموزش و پرورش عشایری و نیز حوزه معاونت پرورشی دفتر عشایر به ویژه آقای محمدی و سرکار خانم مریم حیدری فرد و آقای هوشمند در پیگیری و جمع‌بندی مطالب با نظارت نگارنده تقدیر و تشکر نمایم. همچنین از جناب آقای صداقت وفادار که با تدبیر لازم به ویراستاری نهایی همت گماشت صمیمانه تقدیر و تشکر نمایم.

امید است که این اثر در شناساندن و گسترش هر چه بیشتر فرهنگ عشایری که دلاوری، میهمان‌نوازی، سخت‌کوشی، گذشت، فداکاری و ایمان از ویژگی‌های بارز آن می‌باشد، گامی هر چند کوچک برداشته باشیم.

دکتر لطف‌اله عباسی

مدیر کل آموزش و پرورش عشایر کشور

تایستان ۸۳

فهرست مطالب

عنوان	صفحه	عنوان	صفحه
مقدمه	۵	بازی هوک بازی	۹۸
بازی تُرنا	۶	بازی دستمال	۱۰۱
بازی هل قاو یا قاو قرمچ	۱۰	بازی گاکسینکی	۱۰۴
بازی گُرزان	۱۲	بازی عمو زنجیر یاف	۱۰۶
بازی پنج قُل	۱۶	بازی قُلان	۱۱۰
بازی پُلان	۲۰	بازی چوب بازی	۱۱۴
بازی سردار سنگ	۲۴	بازی کیچ دامن	۱۱۶
بازی دال پُلو	۲۶	بازی آردا ویردی	۱۲۰
بازی هل هل	۲۹	بازی توپ قار	۱۲۳
بازی الک دولک	۳۲	بازی لی لی (هشت خانه)	۱۲۸
بازی کلاو رائکی	۳۸	بازی لی لی (شش خانه)	۱۳۶
بازی تیراندازی	۴۳	بازی کر	۱۴۱
بازی نشانه زنی	۴۶	بازی یواتوتری	۱۴۴
بازی زوران	۴۸	بازی میخ دُرنا	۱۴۶
بازی مُلا مُلائی	۵۲	بازی چل بیرو	۱۴۸
بازی الله داد	۵۵	بازی یالاندی، یالاندی	۱۵۰
بازی گرگم به هوا	۵۸	بازی قَله قَله	۱۵۲
بازی انزلی	۶۰	بازی شیر و در	۱۵۴
بازی سایه له کنی	۶۴	بازی اسب سواری	۱۵۷
بازی گل مُت	۶۶	بازی چولاتوتندی	۱۶۰
بازی اسم، فامیل	۶۸	بازی دودوبازی	۱۶۲
بازی تالون خراو	۷۱	بازی الدریم آغاج	۱۶۴
بازی تِه په کو	۷۴	بازی مرده لاش	۱۶۶
بازی خسو	۷۶	بازی هارهار، هارونکی، خدا بزن بارونکی	۱۶۸
بازی طاق طاق	۷۹	بازی محافظت از قلمه	۱۷۰
بازی چادربازی	۸۴	بازی حمام بازی	۱۷۲
بازی چالته بچور	۸۶	بازی پلو مچین	۱۷۴
بازی سوار سوار، پیاده سوار	۸۸	بازی خاله بازی	۱۷۶
بازی تپ تپ داری تپو	۹۰	بازی گیردکان او یونی	۱۷۹
بازی گندم، گندم، جو، جو	۹۳	بازی چاله چاله	۱۸۲
بازی جوزان	۹۶		

مقدمه

نیاز به بازی، نیازی عمومی و جهانی است و مرزهای سن، جنسیت و موقعیت اجتماعی و جغرافیایی را در هم می‌شکند، چنین به نظر می‌رسد که همه انسانها دوست دارند در کنار فعالیتهای معیشتی خود به فعالیتهایی بپردازند که ریشه در تمایلات آنها داشته باشد.

پیشینه بازی در زندگی انسان از همه پدیده‌های فرهنگی دیگر کهن‌تر است. افلاطون درباره بازی در ایران می‌گوید: «پارسی‌ها کودک خود را با ورزش قوی‌بنیه می‌ساختند و در تهذیب اخلاق آنان می‌کوشیدند و روح دلوری، مردانگی، آزادی و جنگاوری را در ایشان می‌دیدند.»

هرودوت می‌نویسد: «ایرانیان فرزندان خود را از پنج سالگی تا بیست سالگی به سه امر مهم عادت می‌دادند: اول: اسب‌سواری، دوم: تیراندازی، سوم: راست‌گویی. پرفسور آدولف راپ در کتاب مذهب و مراسم ایران باستان می‌نویسد: چیزی که در دوره باستان بیش از هر چیز دیگری جالب توجه است و روح معنوی ایرانیان را در زندگانی اجتماعی آنان مجسم می‌سازد، روش تعلیم و تربیت آنهاست. شیوه تعلیم و تربیت ایرانیان از کودکی منشاء احساسات و کردار نیک می‌گردید و ایشان را به شاهراه راستی و درستی و ترقی و پیشرفت راهنمایی می‌کرد و از ابتدا نیروی روحی، روانی و جسمانی آنان را افزایش داده و جامعه صحیح و سالمی تربیت می‌کرد که افراد آن در آتیه می‌توانستند به آسانی منشاء خدمات شایان بوده و وظایف خود را در قبال وطن و ملت خود انجام دهند. این روش تعلیم و تربیت از عصر مادها تا زمان هخامنشیان برقرار بود. یونانیان این نحوه تعلیم و تربیت را از ایرانیان فراگرفتند و در کشورشان رواج دادند.

بازیها در متبلور ساختن شخصیت از اهمیت خاصی برخوردارند. علاوه بر این بازی کمک می‌کند که کودکان با یکدیگر پیوندهای دوستانه و عاطفی برقرار کنند و در کنار آن ساز و کارهای زندگی را بیاموزند.

از نخستین اسنادی که درباره نشانه‌های تاریخی بازی در ایران به جای مانده، گزارش تاریخی هرودت، تاریخ‌نگار یونانی است که درباره بازی کوروش و همسالانش و شکل بازی آنها می‌نویسد: کوروش وقتی ده ساله شد هویتش فاش شد. او و چند تن از کودکان در کوچه سرگرم شاه بازی بودند، بچه‌ها کوروش را که در آن زمان یک شبان‌زاده بود در بازی به سمت شاه خویش برمی‌گزیدند در حین بازی او به نفقات خود وظایف خاصی ارجاع کرده و دستور می‌داد بعضی‌ها خانه بسازند و بعضی دیگر به کار نگهبانی بپردازند، یکی چشم شاه باشد و دیگری پیک شاه.

فرهنگ نمایانگر روح و نبوغ یک ملت است، معرف میراث یک ملت و مبنای وحدت آن است و بازیها می‌تواند علاوه بر آن که جسم و روح را تلطیف می‌کنند الگوهای فرهنگی مناسبی نیز باشند. مردم فرهنگهای مختلف تا حدودی به بازیها نگاه کاملاً متفاوتی دارند.

انسان همواره در معرض یادگیری است و فراگرد آموزش در میان کودکان و نوجوانان بسیار سریع شکل می‌گیرد و در دوران بلوغ نیز ادامه می‌یابد. شیلر می‌گوید: «انسان هنگامی به راستی انسان است که به بازی می‌پردازد.» بسیاری از روان‌شناسان، جامعه‌شناسان و مردم‌شناسان نیز بازی را در زندگی کودکان رکن اساسی دانسته‌اند.

جامعه‌شناسان معتقدند که انسان با پرداختن به بازیها، رفتارها و گرایش‌های اجتماعی را تمرین می‌کند و به ارزش نظم و قانون در جامعه پی می‌برد و مهارتهایی را که لازمه زندگی اجتماعی است می‌آموزد. به بیانی دیگر نقش‌هایی که در بازیها ایفا می‌شود، ارتباط مستقیم با نوع زندگی، شیوه تولید، مصرف و آداب و رسوم مناطق مختلف دارد. علاوه بر این بازیهای محلی و سنتی در انتقال آموزش نقش‌های اجتماعی به افراد بسیار مؤثرند و همین تأثیر است که گستره بازیهای بومی و محلی را پیش روی ما می‌گشاید و گستردگی گوناگونی آنها نشانگر ژرفا و غنای فرهنگی جوامع تلقی می‌شود.

در سرزمین ایران همانند گوناگونی مناطق اقلیمی و ریشه‌های فرهنگی، بازیها و سرگرمیها نیز از تنوع برخوردارند ولی به طور کلی آنها را به سه دسته تقسیم می‌کنند:

۱- بازیهای ورزشی که نیازمند تحرک بدنی بوده و بر مهارتهایی استوار است.

۲- بازیهای نمایشی که دربرگیرنده فعالیتهایی است که به مناسبت‌های مختلف توسط خود مردم انجام می‌شود.

۳- بازیهای سرگرمی که جنبه‌های سرگرم‌کننده آنها بیشتر از فعالیتهای بدنی است.

بازیها و ورزشهای بومی - محلی عشایر به لحاظ گرایش‌های فرهنگی، ذوقی و هنری مردم عشایر مناطق مختلف کشور بهترین عامل تفریح و سرگرمی آنهاست که بسیار آموزنده نیز می‌باشد. در این کتاب بیشتر به بازیهایی که علاوه بر جنبه ورزشی، اصالت خود را حفظ کرده‌اند اشاره می‌شود.